

УДК 636:33

Н. Ю. Козіна,

здобувач, Львівський національний аграрний університет

СТРУКТУРНО-ДИНАМІЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ У РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ СКОТАРСТВА ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ В ПОРЕФОРМЕННИЙ ПЕРІОД

На основі аналізу динаміки поголів'я, продуктивності, валового і товарного виробництва продукції скотарства дано оцінку структурно-динамічним тенденціям у розвитку скотарства Львівської області в пореформений період, що є основою для формування подальших кооперативних й інтеграційних економічних відносин між товаровиробниками продукції скотарства.

On the basis of live-stock dynamics, productivity, gross and commodity output of cattle breeding the structural and dynamic tendencies of animal husbandry progress in L'viv region, during the post-reforming period have been estimated, that is the base of further co-operative and integrated economic relations among the producers of animal products.

Ключові слова: пореформений період, скотарство, валове і товарне виробництво, прибуток.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Скотарство є однією з провідних галузей тваринництва в Карпатському регіоні і, зокрема, Львівської області. Більше того, галузь скотарства для значної частини сільськогосподарських підприємств є єдиною галуззю продуктивного тваринництва, основними видами продукції якої є молоко, яловичина, телятина, приплід, гній, шкіра та інші побічні продукти. Дана галузь забезпечує основну частку білка в раціоні харчування людини. Природно-кліматичні умови Львівської області сприятливі для розвитку цієї галузі і характеризуються достатньою наявністю природних кормових угідь (сіножатей і пасовищ), що є основою ефективного розвитку галузі скотарства. Зокрема, в усіх категоріях господарств питома вага сіножатей і пасовищ збільшилась з 33,6% на початок 2001 р. до 35,3% на початок 2009 р., особливо вона зросла у сільськогосподарських підприємствах з 30,5% на початок 2001 р. до 39,9% на початок 2009 р., а в особистих селянських господарствах відповідно зменшилась з 36,5% до 32,5%. Процеси реформування аграрного сектора економіки, роздержавлення і приватизації, формування нових організаційно-правових форм господарювання і широкий розвиток особистих селянських господарств певним чином позначились і на розвитку галузі

скотарства, яка, як і вся економіка країни, опинилась у кризовому стані. Це і зумовило необхідність поглиблених наукових досліджень розвитку саме цієї галузі у пореформений період.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою даного дослідження було на основі аналізу динаміки поголів'я, продуктивності, валового і товарного виробництва продукції скотарства дати оцінку структурно-динамічним тенденціям у розвитку галузі скотарства Львівської області в пореформений період, що є основою для формування подальших кооперативних й інтеграційних економічних відносин між товаровиробниками продукції скотарства.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Важливою складовою ланкою розширеного відтворення виробництва є відновлення або збільшення чисельності поголів'я за рахунок розмноження та вирощування тварин. Ефективність розвитку молочного скотарства, зокрема, особливо пов'язана з проблемою розширеного відтворення стада, інтенсивністю використання маточного поголів'я. Тривалий час молочне скотарство розвивалось переважно шляхом розширеного відтворення стада, збільшувалось маточне поголів'я, головним

Таблиця 1. Поголів'я великої рогатої худоби у різних категоріях господарств Львівської області (на початок року), тис. гол.*

Показник	2001 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2009 р. до 2001 р., %, ±
Усі категорії господарств							
Велика рогата худоба	565,7	395,0	362,7	353,3	317,5	299,5	52,9
у тому числі корови	336,9	261,0	235,4	215,1	192,1	177,7	52,7
Питома вага корів у структурі стада, %	59,6	66,1	64,9	60,9	60,5	59,3	-0,3
Велика рогата худоба	103,5	43,2	40,6	39,4	31,9	28,6	27,6
у тому числі корови	36,1	14,8	14,3	13,7	11,6	10,7	29,6
Частка поголів'я худоби в усіх категоріях господарств, %: великої рогатої худоби	18,3	10,9	11,2	11,2	10,0	9,5	-8,8
у тому числі корів	10,7	5,7	6,1	6,4	6,0	6,0	-4,7
Питома вага корів у структурі стада, %	34,9	34,3	35,2	34,8	36,4	37,4	2,5
Особисті селянські господарства							
Велика рогата худоба	462,2	351,8	322,1	313,9	285,6	271,2	58,7
у тому числі корови	300,8	246,2	221,1	201,4	180,5	167,0	55,5
Частка поголів'я худоби в усіх категоріях господарств, %: великої рогатої худоби	81,7	89,1	88,8	88,8	90,0	90,5	8,8
у тому числі корів	89,3	94,3	93,9	93,6	94,0	94,0	4,7
Питома вага корів у структурі стада, %	65,1	70,0	68,6	64,2	63,2	61,6	-3,5

*Джерело: складено за даними [3, с. 64].

чином, за рахунок власних ресурсів, створювались сприятливі умови для функціонування виробничого потенціалу галузі. Цього не можна сказати про пореформений період. Кризовий стан галузі скотарства в першу чергу позначився на значному зменшенні поголів'я великої рогатої худоби і корів в усіх категоріях господарств (табл. 1).

Аналіз структури поголів'я великої рогатої худоби і корів у різних категоріях господарств у розрізі адміністративних районів Львівської області свідчить про те, що за 2000—2008 рр. практично в усіх районах спостерігалась загальна тенденція до збільшення питомої ваги поголів'я великої рогатої худоби і корів у особистих селянських господарствах сільської місцевості у загальному поголів'ї в усіх категоріях господарств. І лише у Сокальському районі на початок 2009 р. утримувалось в особистих селянських господарствах сільської місцевості 66,6% поголів'я великої рогатої худоби проти 62,6% на початок 2001 р., Бродівському відповідно 78,8% проти 70,8%, Жовківському — 80,1% проти 85,3% відповідно. У Стрийському, Мостиському, Яворівському, Перемишлянсь-

кому, Старосамбірському, Сколівському і Турківському районах в особистих селянських господарствах сільської місцевості на початок 2009 р. утримувалось 95,9—100,0% поголів'я великої рогатої худоби. Питома вага поголів'я корів у особистих селянських господарствах Сокальського району на початок 2009 р. складала 80,9% від поголів'я усіх категорій господарств проти 76,6% на початок 2001 р., Бродівського району — відповідно 87,6% проти 86,6%, Жовківського — 88,7% проти 90,1% і Радехівського — 90,8% проти 82,2%, тобто є дещо меншою від середньообласного показника, а в Стрийському, Городецькому, Старосамбірському, Перемишлянському, Сколівському і Турківському районах 96,2—100,0% поголів'я корів утримується в особистих селянських господарствах.

Аналіз структури стада великої рогатої худоби в усіх категоріях господарств Львівської області засвідчує про досить високу питому вагу корів у структурі стада. Вона сягала від 59,6% на початок 2001 р. до 66,1% на початок 2005 р. і 59,3% на початок 2009 р. Аналогічні тенденції спостерігаються при дещо більшій питомій вазі корів у структурі стада в особистих селянських господарствах. Вона складала 65,1% на початок 2001 р., 70,0% на початок 2005 р. і 61,6% на початок 2009 р. (див. табл. 1). У зв'язку з тим, що основна маса поголів'я корів та й загального поголів'я великої рогатої худоби сконцентровані в особистих селянських господарствах, відтворення стада не може здійснюватись за замкнутим циклом, виникає необхідність закупівлі корів-первісток. При такій високій питомій вазі корів у структурі стада великої рогатої худоби в особистих селянських господарствах, що є рівнозначним і в усіх категоріях господарств, виникають відповідні труднощі не тільки із розширенням, але і з простим відтворенням стада.

Зважаючи на біологічні особливості великої рогатої худоби, процес розширеного відтворення молочного стада дуже тривалий, саме цей чинник став визначальним у тому, що ма-

Таблиця 2. поголів'я великої рогатої худоби та структура стада у фермерських господарствах Львівської області (на початок року)*

Показник	2001 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2009 р. до 2001 р., %, ±
Велика рогата худоба, гол.	5889	5338	6138	6782	7110	7136	121,2
у тому числі корови	2388	1863	2191	2282	2515	2506	104,9
Те ж на одне господарство, гол.: великої рогатої худоби	5,1	4,7	5,1	5,4	5,6	6,6	129,4
корів	2,1	1,6	1,8	1,8	2,0	2,3	109,5
Питома вага корів у структурі стада, %	40,6	34,9	35,7	33,6	35,4	35,1	-5,5 пункти

*Джерело: розраховано за даними [5, с. 10].

сове вибуття дорослої худоби, реалізованої на м'ясо, не поповнювалось відповідною кількістю приплоду. Тому було втрачено найбільш високий рівень розвитку молочного скотарства України, який спостерігався наприкінці 80-х років, насамперед, виробництва молока з розрахунку на душу населення. У зв'язку із зміною економічних відносин між виробниками аграрної сфери та переробними підприємствами, нееквівалентним обміном між містом і селом, зниженням платоспроможності населення та сільськогосподарських підприємств, зменшенням виробництва кормів, недосконалістю грошово-кредитної політики та інших важелів регулювання виробництва, характер розвитку скотарства набув вищенаведеної динаміки.

Хочемо ще раз наголосити, що відгодівельне поголів'я великої рогатої худоби в особистих селянських господарствах області реалізується на м'ясо здебільшого в молодому віці (телятина) або ж невисоких вагових кондицій, що є свідченням невідповідності згодовування кормів у відгодівельному скотарстві з метою отримання прибутку. Має місце і відсутність у багатьох випадках ремонтної групи молодняку для вирощування корів-первісток, що не дає можливості згідно вимог комплектувати стадо з метою його оновлення.

Що стосується сільськогосподарських підприємств, то у них питома вага корів у структурі стада складала 34,9% на початок 2001 р., 36,4% на початок 2008 р. і 37,4% на початок 2009 р. Аналогічна структура стада великої рогатої худоби і у фермерських господарствах області (табл. 2).

Питома вага корів у структурі стада великої рогатої худоби зменшилась із 40,6% на початок 2001 р. до 33,6% на початок 2007 р., а на початок 2009 р. становила 35,1%. Слід також зауважити, що на одне фермерське господарство утримується досить мале поголів'я великої рогатої худоби і корів. Така структура стада великої рогатої худоби в даних категоріях господарств засвідчує про м'ясо-молочний розвиток галузі скотарства і про можливість здійснення замкнутого циклу відтворення стада. Правда, у сільськогосподарських підприємствах перетримується надремонтний молодняк на нагулі й відгодівлі із-за низьких середньодобових приростів.

вих приростів.

Більш поглиблений аналіз структури стада великої рогатої худоби у розрізі адміністративних районів Львівської області свідчить, що в усіх категоріях господарств питома вага корів у структурі стада на початок 2009 р. у Пустомитівському районі сягала 75,4%, і тільки у Сколівському і Турківському районах складала відповідно 48,5% і 51,7%. У сільськогосподарських підприємствах питома вага корів у структурі стада великої рогатої худоби значно нижча, і в розрізі адміністративних районів області на початок 2009 р. складала у Перемишлянському районі лише 23,4% проти 38,5% на початок 2007 р., у Городоцькому районі відповідно 23,9%, Буському і Бродівському — відповідно 30,7% і 32,0%, а у таких районах, як Миколаївський — 52,3%, Стрийський — 58,1%, Яворівський — 63,2%. Що стосується особистих селянських господарств, то корови у структурі стада великої рогатої худоби займають високу питому вагу, але у більшості районів за 2001—2009 рр. спостерігається загальна тенденція до її зменшення. У структурі стада великої рогатої худоби особистих селянських господарств корови займали у Сколівському районі — 48,5%, Перемишлянському — 51,1%, Турківському — 51,7%, а у Сокальському і Жовківському районах відповідно 74,3% і 72,2%, при середньому показнику в області — 61,6%.

Слід констатувати, що структура стада — показник динамічний, який змінюється протягом року внаслідок вибуття вибракованої худоби, народження приплоду, закупівлі тварин та інших чинників і регулюється теж від потреб ринку. Те чи інше співвідношення вікових і статевих груп тварин у стаді зумовлює збільшення виробництва молока або м'яса, зростання поголів'я худоби тощо. Основними чинниками,

Таблиця 3. Середньорічний надій молока від однієї корови та середньодобові прирости великої рогатої худоби на вирощуванні, відгодівлі та нагулі у різних категоріях господарств Львівської області*

Показник	2000 р.	2003 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2008 р. до 2000 р., %
Середньорічний надій молока від однієї корови, кг: в усіх категоріях господарств	3132	3146	3587	3821	3816	3837	122,5
у сільськогосподарських підприємствах	1913	2013	2705	2605	2297	2655	138,8
у особистих селянських господарствах	3273	3207	3628	3882	3895	3895	119,0
Середньодобові прирости великої рогатої худоби на вирощуванні, відгодівлі та нагулі у сільськогосподарських підприємствах, гол.	217	275	358	363	393	443	в 2,0 рази
Одержано приплоду телят на 100 корів, гол.: у сільськогосподарських підприємствах	68	65	76	71	66	70	102,9
у особистих селянських господарствах	95	95	96	97	97	97	102,1

*Джерело: складено на основі [1, с. 39, 77, 79; 3, с. 63,159; 4, с. 50].

що визначають структуру стада, є напрям розвитку галузі скотарства, вік молодняка, призначеного для реалізації, темпи зростання поголів'я, строки виробничого використання тварин, вік першого парування, вихід молодняка та ін. Перші три з них зумовлюються, головним чином, організаційно-господарською діяльністю, решта — природними умовами й біологічними особливостями певного виду тварин. Структура стада має відображати напрям розвитку господарства, відповідати його прийнятій спеціалізації.

За даними науковців ННЦ "Інститут аграрної економіки", щоб забезпечити населення продуктами скотарства за науково обґрунтованими нормами (390 кг молока і 33 кг яловичини в забійній вазі з розрахунку на душу населення в рік), на кожні 100 кг молока необхідно виробляти понад 8 кг яловичини. Таке співвідношення між рівнем виробництва молока і яловичини можна мати, коли частка корів у стаді становить близько 40%, а молодняк великої рогатої худоби реалізується на м'ясо в 16-місячному віці живою масою однієї голови 400 кг. Для цього треба, щоб середньодобовий

приріст маси молодняка до 6-місячного віку становив не менше ніж 810 г і від 6 до 16 місяців — 713 г. Якщо рівень інтенсивності дорощування і відгодівлі молодняка буде дещо нижчий, то реалізацію його доцільно проводити у 18-місячному віці. Тоді питома вага корів у стаді має становити 37—38% [4, с. 98].

Важливу роль у розвитку галузі скотарства, а можливо — і основну, відіграє ефективна система відтворення стада як процес безперервного відновлення й розширення поголів'я тварин. Ефективність розвитку скотарства пов'язана з проблемою розширеного відтворення стада, інтенсивністю використання маточного поголів'я. Зменшення приплоду телят на 100 корів зумовлене, насамперед, зниженням інтенсивності використання маточного поголів'я і є свідченням того, що у більшості сільськогосподарських підприємств фізіологічні

особливості молочної худоби щодо її плодючості використовуються незадовільно.

Неінтенсивне використання маточного поголів'я худоби є наслідком, насамперед, неповноцінної годівлі корів, відсутності моціону, наявності захворювань і нечіткої організації та недостатнього контролю за відтворенням стада, порушення правил штучного осіменіння тощо.

Щоб забезпечити розширене відтворення стада, треба істотно поліпшити його організацію і, насамперед, вирощування ремонтного молодняка, комплектувати ферми здоровою худобою, здатною тривалий час давати приплід і високу продуктивність.

Аналіз продуктивності великої рогатої худоби свідчить, що середньорічний надій молока на одну корову в усіх категоріях господарств області за 2000—2008 рр. мав загальну тенденцію до збільшення. Зокрема, середньорічний надій молока на одну корову в усіх категоріях господарств збільшився з 3132 кг у 2000 р. до 3837 кг у 2008 р., або на 22,5%, відповідно у сільськогосподарських підприємствах — з 1913 до 2655 кг, або на 38,8%, а у особистих селянсь-

ких господарствах — з 3273 кг до 3895 кг, або на 19,0% (табл. 3).

Але слід зауважити, що середньорічний надій молока на одну корову в усіх категоріях господарств залишається низьким, особливо у сільськогосподарських підприємствах, хоча у 2005 р. він був дещо вищим (2705 кг).

Середньорічний надій молока від однієї корови в розрізі адміністративних районів області у сільськогосподарських підприємствах у динаміці за 2000—2008 рр. має стрибкоподібний характер, хоча у більшості районів спостерігається загальна тенденція до збільшення. При загальній позитивній тенденції у 2008 р. різко зменшився надій молока від однієї корови у сільськогосподарських підприємствах Миколаївського району, що складав 1648 кг у 2008 р. проти 2282 кг у 2000 р., або зменшився на 27,8%, Мостиського — відповідно 1879 кг проти 2168 кг, або зменшився на 13,3%, Старосамбірського — 1366 кг проти 1406 кг, або зменшився на 2,8%. Дуже низькою залишається продуктивність корів у сільськогосподарських підприємствах Старосамбірського і Жидачівського районів, а у сільськогосподарських підприємствах таких районів, як Бродівський, Золочівський, Кам'янка-Бузький і Перемишлянський, де до реформування аграрного сектора економіки рівень розвитку скотарства був високим, збережено маточний потенціал молочної худоби, тому і в пореформений період в цих господарствах спостерігаються позитивні тенденції і високі надії молока від однієї корови.

Приплід телят на 100 корів залишається в динаміці за 2000—2008 рр. надзвичайно низьким у сільськогосподарських підприємствах — 65—76 телят на 100 корів, в особистих селянсь-

Таблиця 4. Виробництво продукції скотарства у різних категоріях господарств Львівської області*

Показник	2000 р.	2003 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2008 р. до 2000 р., % ±
Усі категорії господарств							
Яловичина (в живій вазі) – всього, тис. т	58,5	74,7	68,5	68,5	68,3	63,9	109,2
Те ж на 100 га сільськогосподарських угідь, ц	51,7	68,8	65,0	65,1	65,4	61,5	119,0
Молоко – всього, тис. т	1032,0	1000,2	930,4	892,3	813,4	731,3	70,9
Те ж на 100 га сільськогосподарських угідь, ц	885,1	909,7	876,4	846,3	772,5	700,5	79,1
Сільськогосподарські підприємства							
Яловичина (в живій вазі) – всього, тис. т	9,7	5,2	3,8	3,5	4,8	3,5	36,1
Те ж на 100 га сільськогосподарських угідь, ц	19,8	15,7	14,8	14,7	20,5	14,6	73,7
Частка виробництва в усіх категоріях господарств %	16,6	7,0	5,5	5,1	7,0	5,5	-11,1
Молоко – всього, тис. т	66,0	33,1	31,2	28,8	24,3	23,7	35,9
Те ж на 100 га сільськогосподарських угідь, ц	98,0	84,0	101,7	112,2	102,2	101,4	103,5
Частка виробництва в усіх категоріях господарств %	6,4	3,3	3,4	3,2	3,0	3,2	-3,2
Особисті селянські господарства							
Яловичина (в живій вазі) – всього, тис. т	48,8	69,5	64,7	65,0	63,5	60,4	123,8
Те ж на 100 га сільськогосподарських угідь, ц	75,9	92,0	81,1	79,7	78,4	75,6	99,6
Частка виробництва в усіх категоріях господарств %	83,4	93,0	94,5	94,9	93,0	94,5	+11,1
Молоко – всього, тис. т	966,0	967,1	899,2	863,5	789,1	707,6	73,3
Те ж на 100 га сільськогосподарських угідь, ц	1502,8	1280,8	1127,4	1059,4	974,0	885,6	58,9
Частка виробництва в усіх категоріях господарств %	93,6	96,7	96,6	96,8	97,0	96,8	+3,2

*Джерело: розраховано на основі [3, с. 35, 59—60].

ких господарствах він є набагато вищим — 95—97 телят на 100 корів.

Середньодобові прирости великої рогатої худоби на вирощуванні, відгодівлі та нагулі у сільськогосподарських підприємствах області залишаються вкрай низькими, хоча загальна тенденція є позитивною до значного зростання. А саме: у 2000 р. середньодобовий приріст великої рогатої худоби на вирощуванні, відгодівлі та нагулі становив лише 217 гол., у 2008 р. — 443 гол., або збільшився в 2,0 рази. Аналіз середньодобових приростів великої рогатої худоби на вирощуванні, відгодівлі та нагулі у

сільськогосподарських підприємствах у розрізі адміністративних районів області свідчить теж про загальну тенденцію до зростання. Але у Миколаївському і Стрийському районах середньодобові прирости молодняка у 2008 р. становили 241 і 337 гол., що є великим резервом для підвищення продуктивності, і лише у Перемишлянському районі у 2008 р. середньодобовий приріст був 665 гол., у Жовківському — 623 гол., Самбірському — 611.

Реформування аграрного сектора економіки і зокрема, колективних сільськогосподарських підприємств, певним чином вплинули не тільки на концентрацію поголів'я великої рогатої худоби у різних категоріях господарств Львівської області, але і виробництво продукції скотарства і, зокрема, на 100 га сільськогосподарських угідь (табл. 4).

Наведені дані свідчать, що виробництво яловичини (в живій вазі) в усіх категоріях господарств у 2008 р. порівняно з 2000 р. збільшилось на 9,2%, а з розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь — на 19,0%, виробництво молока в усіх категоріях господарств за цей період зменшилось на 29,1%, а з розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь — на 20,9%. У сільськогосподарських підприємствах виробництво яловичини (в живій вазі) у 2008 р. порівняно з 2000 р. зменшилось у 2,8 рази, а з розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь — відповідно на 26,3%. Слід відмітити, що у сільськогосподарських підприємствах на 100 га сільськогосподарських угідь у 2008 р. вироблено лише 14,6 ц яловичини (у живій вазі), що є звичайно дуже мало. В цілому, частка сільськогосподарських підприємств у виробництві яловичини (в живій вазі) в усіх категоріях господарств зменшилась з 16,6% у 2000 р. до 5,5% у 2008 р. Виробництво молока у сільськогосподарських підприємствах у 2008 р. порівняно з 2000 р. зменшилось у 2,8 рази, в цей же час з розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь воно зросло на 3,5%, що є досить позитивною тенденцією, а частка сільськогосподарських підприємств у виробництві молока в усіх категоріях господарств зменшилась з 6,4% у 2000 р. до 3,2% у 2008 р. Слід також відмітити, що у 2008 р. на 100 га сільськогосподарських угідь вироблено лише 101,4 ц молока, що теж є надзвичайно мало. У особистих селянських господарствах виробництво яловичини (в живій вазі) у 2008 р. порівняно з 2000 р. збільшилось на 23,8%, а з розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь — зменшилось на 0,4%, виробництво молока відповідно зменшилось на 26,7%, а з розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь — на 41,1%. Зауважимо, що все таки основне виробництво яловичини (94,5%) і

молока (96,8%) зосереджено в особистих селянських господарствах.

Аналіз питомої ваги виробництва м'яса (реалізація худоби та птиці на забій у живій вазі) особистими селянськими господарствами сільської місцевості в розрізі адміністративних районів області свідчить про чітку тенденцію до зменшення питомої ваги виробництва м'яса в особистих селянських господарствах. Особливо зменшилась питома вага виробництва м'яса особистими селянськими господарствами Стрийського району — з 89,2% у 2000 р. до 33,0% у 2008 р., Золочівського району — з 83,3% до 39,2% відповідно, Пустомитівського району — з 91,1% до 36,5%. Дещо збільшилась і залишається високою питома вага виробництва м'яса у особистих селянських господарствах Сколівського району — 99,9% у 2008 р. проти 85,2% у 2000 р., Дрогобицького району — 95,8% проти 92,5%, Перемишлянського — 96,9% проти 98,7%, Радеківського — 88,4% проти 84,2% і Мостиського районів — 89,3% проти 96,6%. Враховуючи те, що яловичина в структурі виробництва м'яса за 2000—2008 рр. займала 55,6—59,6%, нарощування обсягів його виробництва у сільськогосподарських підприємствах відбулося за рахунок свинини і м'яса птиці.

Що стосується питомої ваги виробництва молока особистими селянськими господарствами сільської місцевості в розрізі адміністративних районів області, то тут спостерігається загальна тенденція в усіх районах до її збільшення. Зокрема, у таких районах, як Яворівський, Городецький, Мостиський, Самбірський, Кам'янка-Бузький, Стрийський, Перемишлянський, Сколівський, Турківський — 97,9—100,0% молока вироблено в особистих селянських господарствах.

Виробничо-господарська діяльність сільськогосподарських підприємств значною мірою залежить від оптимального вибору каналів реалізації продукції, відпрацювання механізму товаропросування продукції на ринок, наявності ефективної інфраструктури. Аналіз реалізації худоби та птиці (в живій вазі) сільськогосподарськими підприємствами за 2000—2008 рр. свідчить, що вона збільшилась у 2,7 рази, в тому числі переробним підприємствам у — 10,0 разів, на ринку — зменшилась на 42,9%, населенню в рахунок оплати праці і через систему громадського харчування — зменшилась у 37,5 рази, за іншими каналами — збільшилась у 14,3 рази.

У реалізації молока і молочних продуктів сільськогосподарськими підприємствами спостерігаються дещо інші тенденції. Реалізація молока і молочних продуктів за 2000—2008 рр. сільськогосподарськими підприємствами змен-

шилась у 2,3 рази, у тому числі переробним підприємствам — у 2,0 рази, на ринку — у 35,0 рази, населенню через систему громадського харчування і в рахунок оплати праці — у 26,0 рази, за іншими каналами — залишилась без змін.

Структура реалізації худоби та птиці (в живій вазі), молока та молочних продуктів сільськогосподарськими підприємствами наведена в табл. 5. Наведені дані свідчать, що в останні роки значно зростає питома вага реалізації худоби та птиці переробним підприємствам (з 22,3% у 2000 р. до 73,2% у 2008 р.), значну питому вагу займає реалізація за іншими каналами — 19,5% у 2008 р. проти 3,6% у 2000 р. Реалізація молока та молочних продуктів практично вся здійснюється переробним підприємствам — 97,4% у 2008 р. проти 85,6; у 2000 р.

ВИСНОВКИ

Важливою складовою ефективного розвитку скотарства є відпрацювання економічних відносин між сільськогосподарськими підприємствами і особистими селянськими господарствами, які будувалися б на тісній співпраці, заснованій на інтеграційних зв'язках цих виробників продукції скотарства. Аналіз цих зв'язків засвідчує, що продаж великої рогатої худоби особистими селянськими господарствами сільської місцевості сільськогосподарським підприємствам для вирощування і відгодівлі у Львівській області в динаміці за 2000—2008 рр. має тенденцію до різкого зменшення. Намітилась також загальна тенденція до зменшення середньої ваги однієї голови великої рогатої худоби, проданої особистими селянськими господарствами сільської місцевості сільськогосподарським підприємствам для вирощування та відгодівлі. Що стосується продажу особистим селянським господарствам сільської місцевості великої рогатої худоби сільськогосподарськими підприємствами для подальшої відгодівлі в них, то тут спостерігається теж тенденція до загального різкого зменшення. Це є свідченням втрати кооперативних й інтеграційних зв'язків між сільськогосподарськими підприємствами і

Таблиця 5. Структура реалізації худоби та птиці (в живій вазі) і молока та молочних продуктів сільськогосподарськими підприємствами, %*

Рік	Переробним підприємствам, включаючи організації споживчої кооперації	На ринку	Населенню через систему громадського харчування та в рахунок оплати праці	В рахунок земельних і майнових паїв	За іншими каналами
Худоба та птиця					
2000	22,3	33,7	40,3	0,1	3,6
2002	23,3	28,1	30,8	0,6	17,2
2003	47,7	18,7	20,0	2,0	11,6
2004	65,7	14,2	7,9	0,1	12,1
2005	77,6	9,7	5,2	0,2	7,3
2006	76,9	4,6	1,7	0,0	16,8
2007	76,5	3,3	0,8	0,2	19,2
2008	73,2	6,9	0,4	0,0	19,5
Молоко та молочні продукти					
2000	85,6	7,8	5,9	0,0	0,7
2002	88,0	3,8	3,9	0,0	4,3
2003	88,4	2,9	3,7	0,1	4,9
2004	91,9	1,5	2,2	0,0	4,4
2005	93,5	1,5	1,6	0,0	3,4
2006	94,9	0,9	0,9	0,0	3,3
2007	96,1	0,6	0,6	0,0	2,7
2008	97,4	0,5	0,3	—	1,8

*Джерело: складено на основі [3, с. 78].

особистими селянськими господарствами.

Звідси, аналіз розвитку скотарства у різних категоріях господарств Львівської області засвідчує про концентрацію галузі скотарства в особистих селянських господарствах, але прослідковуються тенденції до різкого збільшення розвитку даної галузі у сільськогосподарських підприємствах, що ставить на порядок денний розробку конкретних пропозицій щодо ефективного відродження галузі скотарства у даній формі господарювання.

Література:

1. Виробництво продукції тваринництва: стат. зб. — Львів: Гол. упр. статистики у Львівській області, 2009. — 127 с.
  2. Економіка виробництва молока і молочної продукції в Україні: монографія / За ред. П. Т. Саблука, В. І. Бойка. — К.: ННЦ ІАЕ, 2005. — 340 с.
  3. Сільське господарство Львівщини у 2008 році: стат. зб. — Львів: Гол. упр. статистики у Львівській області, 2009. — 174 с.
  4. Сільськогосподарська діяльність господарств населення Львівщини у 2007 році: стат. зб. — Львів: Гол. упр. статистики у Львівській області, 2008. — 156 с.
  5. Фермерські господарства Львівщини: стат. зб. — Львів: Гол. упр. статистики у Львівській області, 2009. — 113 с.
- Стаття надійшла до редакції 22.02.2010 р.